

УДК: 911.3

О.І. Куцик

РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА РЕГІОНАЛЬНОГО ТА ГАЛУЗЕВОГО РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті здійснено оцінку ефективності розвитку малого підприємництва у регіональному та галузевому аспектах на основі рейтингової оцінки. Визначено основні параметри методики рейтингової оцінки, на основі яких формується рівень розвитку малого підприємництва.

The paper assesses the effectiveness of small business in regional and sectoral aspects based on rating. The main parameters of rating estimation techniques on which formed the level of development of small business.

Ключові слова: мале підприємництво, комплексна оцінка, рейтингова оцінка, методика рейтингової оцінки.

Обґрунтування напрямів радикального піднесення малого підприємництва потребує комплексного аналізу стану та тенденцій його розвитку, що є своєрідною методикою дослідження з точки зору врахування характерних властивостей її базової основи як на рівні регіонів, так і галузей економічної діяльності. Це обумовлене, насамперед, тим, що тенденції розвитку суб'єктів малого підприємництва як за регіональною, так і за

галузевою ознаками є розбіжними, пов'язані з економічними, політичними, історичними та природно-кліматичними умовами їх функціонування.

Відповідно, сказане обумовлює актуальність обраної проблеми дослідження та мету дослідження, яка полягає у здійсненні ґрунтового дослідження рівня ефективності функціонування суб'єктів малого підприємництва шляхом визначення їх рейтингу розвитку в розрізі регіонів та галузей економіки.

Вагомий внесок у визначення функціонального призначення малого підприємництва та рівня ефективного розвитку внесли такі науковці: Богун К.В. [7], Гнатовський О.П. [8], Дрига С.Г. [6], Калмиков О.В. [9], Омелянович Л.О. [7], Федосєєнко І.Г. [1] та ін.

Проте враховуючи структурні зміни в економіці України, виникає потреба у постійному вдосконаленні методичних підходів щодо оцінки рівня їх розвитку в контексті регіональних та галузевих особливостей.

Комплексна оцінка регіонального та галузевого розвитку малого підприємництва дозволяє визначити сучасний стан та динаміку розвитку суб'єктів малого підприємства, а на основі отриманих результатів дослідження, визначити потенційні шляхи вирішення проблем досліджуваної сфери економічної діяльності. Вона повинна включати такі етапи (рис. 1):

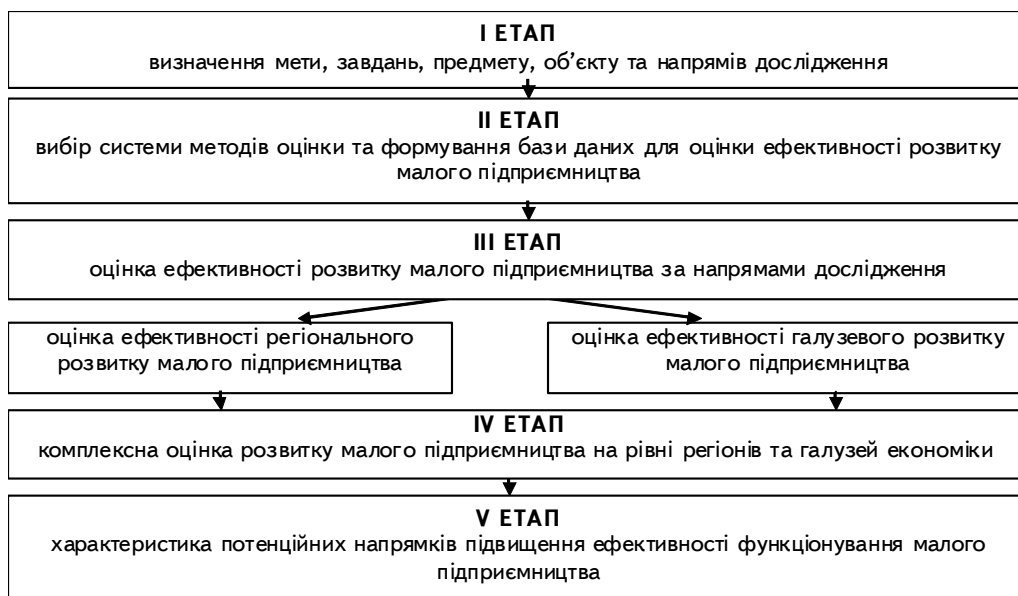

Рис. 1. Етапи комплексної оцінки розвитку малого підприємництва (розробка автора на основі джерел [6–9])

У сучасній вітчизняній та зарубіжній практиці відпрацьовані різні методики комплексної оцінки об'єкта дослідження через використання спеціальної системи показників, які найбільше характеризують стан та тенденції його розвитку. Серед них варто виокремити наступні: рейтингова оцінка, інтегральний метод, таксономічний підхід, метод еталонного порівняння та ранжування тощо.

Для повної та обґрунтованої оцінки розвитку малого підприємництва необхідно обрати такий метод оцінки, що дозволить сформувати модель організації та реалізації

комплексного дослідження, що відповідає соціальним та економічним запитам становлення малого підприємництва як невід'ємного елемента ринкової економіки.

Вдалим, на нашу думку, є застосування рейтингової оцінки, на основі якої можна визначити рейтинг ефективності розвитку суб'єктів малого підприємництва за галузевою та за регіональною ознаками в Україні. Ефективність її застосування ґрунтується на тому, що, «по-перше, ця методика базується на комплексному, багатомірному підході, по-друге, здійснюється на основі даних статистичної звітності, по-третє, є порівняльною, враховує реальні досягнення суб'єктів малого підприємництва, по-четверте, для отримання рейтингової оцінки використовується гнучкий обчислювальний алгоритм, який реалізує можливості математичної моделі порівняльної комплексної оцінки об'єкта дослідження» [1, с. 103] (рис. 2).

Формування рейтингу рівня розвитку малого підприємництва базується на основі використання багатовимірної порівняльної оцінки кількісного показника об'єкта дослідження та рівня його наближення до так званого еталонного-значення. Отримані внаслідок оцінки рейтинги ранжуються за відстанню, а не за значенням.

Для ґрунтовної та порівняльної оцінки доречним є формування еталону з середніх значень показників розвитку малого підприємництва по Україні, що дозволяє не лише скласти рейтинг, але й визначити ті регіони і галузі економіки, які функціонують на вищому чи нижчому рівнях від середньостатистичного значення суб'єктів малого підприємництва в Україні.

Рис. 2. Функціонально-організаційна структура рейтингової оцінки регіонального та галузевого розвитку малого підприємництва (розробка автора на основі джерел [6–9])

Метод рейтингової оцінки включає такі елементи: систему оціночних коефіцієнтів; шкалу ваги цих коефіцієнтів (якщо у ній є необхідність); шкалу оцінки значень одержаних показників; формулу розрахунку остаточного рейтингу [2].

Звідси і виділяються основні напрямки дослідження, а саме: визначення стану та виявлення закономірностей розвитку малого підприємництва на момент дослідження; виявлення проблемних аспектів, що стримують розвиток досліджуваних суб'єктів; формулювання пріоритетних та визначальних напрямів удосконалення їх функціонування.

Головною перевагою рейтингової оцінки є можливість вибору такої сукупності оціночних показників, які максимально повно характеризують об'єкт дослідження, порівняно з експертними оцінками є більш об'єктивним способом оцінки явища. Однак існують і проблемні аспекти застосування рейтингового методу — вибір еталона, який потребує уточнення. У нашому дослідженні еталонним значенням обрано дані середніх показників розвитку малого підприємництва в країні, однак для показника операційні витрати на одиницю реалізованої продукції еталонне значення вибрано найменше із сукупності досліджуваних елементів, що, на нашу думку, є логічним.

Особливість вибору оціночних показників ґрунтується на можливості кількісної та якісної оцінки досліджуваного явища у часовому горизонті і порівнянні його з еталонним значенням. Зазначене потребує підбору статистичної інформації для здійснення оцінки розвитку малого підприємництва в регіональному та функціональному аспектах, яка має відображати відповідну варіативність, оскільки їм властиво змінюватись під впливом екзо- та ендогенних чинників. Саме через це об'єктивна діагностика розвитку малого підприємництва потребує здійснити рейтингову оцінку на основі трьох груп показників: соціальні, економічні та фінансові (табл. 1).

Таблиця 1

Групи цільових показників для здійснення рейтингової оцінки розвитку малого підприємництва
(розробка автора на основі зіставлення груп показників із предметом дослідження)

	Група 1	Група 2	Група 3
	Соціальні	Економічні	Фінансові
Показники	Рівень зайнятості працівників, %	Кількість суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб населення*	Темпи зростання обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг), %
	Середньомісячний розмір заробітної плати, грн.	Продуктивність праці, грн./особу	Операційні витрати на одиницю реалізованої продукції, коп./грн.
	Кількість найманих працівників на одному малому підприємстві, осіб	Індекс валових капітальних інвестицій, залучених у діяльність малого підприємництва, %	Частка прибуткових підприємств, %

*показник розраховується лише для визначення рейтингу для регіонів.

Серед визначених показників усі дані є однонаправлені, окрім операційних витрат на одиницю реалізованої продукції. Для проведення рейтингової оцінки в динаміці обрано часовий горизонт 2007–2011 рр. на основі офіційної статистики [3; 4]. Методика оцінки рейтингового показника представлена в таблиці 2.

Таблиця 2

Методика проведення рейтингової оцінки розвитку малого підприємництва
(авторська розробка)

Етапи	Порядок обчислення
1. Побудова матриці спостережень по об'єктах дослідження (X_{in}):	$X_{in} = \begin{matrix} X_{11} & X_{12} & X_{13} & \dots & X_{1k} & \dots & X_{1n} \\ X_{21} & X_{22} & X_{23} & \dots & X_{2k} & \dots & X_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ X_{i1} & X_{i2} & X_{i3} & \dots & X_{ik} & \dots & X_{in} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ X_{w1} & X_{w2} & X_{w3} & \dots & X_{wk} & \dots & X_{wn} \end{matrix}$
2. Формування «Еталону-розвитку»	<p>де, w – кількість спостережних одиниць (років, періодів, підприємств, регіонів, галузей та ін.); n – кількість параметрів / показників за якими здійснюється оцінка; X_{ik} – значення ознаки k для одиниці i.</p> <p>Еталон розвитку малого підприємництва являє собою точку M_0 з координатами так $C_{01}, C_{02}, \dots, C_{0n}$. Визначається на основі середньостатистичних значень показників по Україні.</p>
3. Стандартизація вихідних параметрів матриці відносно «еталону-розвитку»	<p>На основі вихідної матриці X_{in} формується нормалізована матриця X_{in}^{opt}, яка характеризує відповідність фактичних даних цільових показників їх середньому значенню.</p> <p>Для нормалізуючої функції max використовується функція:</p> $X_i^{opt} = \frac{X_{in}}{C_{0n}}$ <p>Для нормалізуючої функції min використовується функція:</p> $X_i^{opt} = \frac{C_{0n}}{X_{wn}}$
4. Розрахунок рейтингового показника	$R_k = \sqrt{(1 - X_1^{opt})^2} + \sqrt{(1 - X_2^{opt})^2} \dots \dots \dots + \sqrt{(1 - X_{ik}^{opt})^2}$

Важливим етапом рейтингової оцінки є точність підбору цільових показників та їх стандартизація, яка проводиться для приведення даних в один вимір. Внаслідок стандартизації отримаємо нову матрицю даних (X_{in}^{opt}), елементами якої будуть стандартизовані значення цільових показників, які слугуватимуть основним джерелом проведення рейтингової оцінки. Рейтинг складається в порядку зменшення значення рейтингового показника. Для об'єкта дослідження з найнижчим показником присвоюється найвищий рейтинг (табл. 3).

Таблиця 3

Рейтинговий показник розвитку суб'єктів малого підприємництва за регіонами України, 2007–2011 рр.

(розробка автора на основі офіційних джерел статистики [3; 4])

Регіон	2007		2008		2009		2010		2011	
	R	Рейтинг	R	Рейтинг	R	Рейтинг	R	Рейтинг	R	Рейтинг
Автономна Республіка Крим	0,0793	7	0,1168	10	0,1016	13	0,1598	21	0,6594	24
Вінницька	0,1103	10	0,0801	7	0,0876	11	0,1412	15	0,2326	21
Волинська	0,1517	16	0,1533	18	0,1337	19	0,1463	17	0,2028	20
Дніпропетровська	0,0555	5	0,0677	5	0,0622	7	0,0405	4	0,0483	4
Донецька	0,2024	22	0,1177	11	0,1024	14	0,0443	5	0,1714	16
Житомирська	0,1628	19	0,1610	19	0,1656	22	0,2068	22	0,1876	19
Закарпатська	0,1488	14	0,1277	13	0,1755	23	0,1476	18	0,3655	23
Запорізька	0,0291	4	0,0484	2	0,0236	2	0,0400	3	0,0545	5
Івано-Франківська	0,1575	18	0,1498	16	0,1790	24	0,1592	20	0,1790	17
Київська	0,0288	3	0,1424	14	0,0411	5	0,0371	2	0,0860	9
Кіровоградська	0,1163	11	0,1182	12	0,1202	16	0,0934	9	1,2812	25
Луганська	0,1542	17	0,1456	15	0,0884	12	0,0957	11	0,0967	10
Львівська	0,1230	12	0,1825	23	0,0782	10	0,0991	12	0,1499	13
Миколаївська	0,1511	15	0,0719	6	0,0644	8	0,0945	10	0,0337	2
Одеська	0,0571	6	0,0949	8	0,0528	6	0,0569	7	0,0426	3
Полтавська	0,0246	1	0,0451	1	0,0372	4	0,0512	6	0,0288	1
Рівненська	0,2078	23	0,1815	21	0,2398	25	0,2214	23	0,1606	15
Сумська	0,1826	20	0,1504	17	0,1325	18	0,2472	24	0,1816	18
Тернопільська	0,2911	25	0,3043	25	0,1596	21	1,6040	25	0,3527	22
Харківська	0,0254	2	0,0633	4	0,0197	1	0,0352	1	0,0553	6
Херсонська	0,0879	9	0,1057	9	0,0776	9	0,1079	13	0,0562	7
Хмельницька	0,1451	13	0,1821	22	0,1144	15	0,1424	16	0,1322	12
Черкаська	0,0813	8	0,0527	3	0,0370	3	0,0672	8	0,0793	8
Чернівецька	0,1914	21	0,2401	24	0,1287	17	0,1306	14	0,1284	11
Чернігівська	0,2595	24	0,1734	20	0,1455	20	0,1486	19	0,1577	14

Отримані результати аналізу (табл. 3) вказують на значну диверсифікацію регіонів за рівнем розвитку малого підприємництва протягом 2007–2011 рр. Отже, за результатами аналізу найвищий рівень розвитку малого підприємництва у 2007 р. характерний для Полтавської (1 місце), Харківської (2 місце), Київської (3 місце), Запорізької (4 місце), Дніпропетровської (5 місце) областей. Тоді як у 2011 р. відбулися наступні зміни: лідируючі позиції очолила вкотре Полтавська область (1 місце), Миколаївська (2 місце), Одеська (3 місце), Дніпропетровська (4 місце), Запорізька (5 місце), Харківська (6 місце) область.

Лідируючі позиції визначені регіони отримали внаслідок високого рівня показників економічного та фінансового розвитку малого підприємництва на їх територіях у порівнянні з іншими регіонами, а саме: приросту кількості суб'єктів малого

підприємництва на 10 тис. осіб населення, темпів приросту капітальних інвестицій у секторі малого бізнесу, більшою часткою прибуткових підприємств, зростаючими темпами обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг).

До групи регіонів-аутсайдерів увійшли Тернопільська, Кіровоградська, Вінницька, Закарпатська, Рівненська, Житомирська області та Автономна Республіка Крим. Це зумовлене низьким рівнем соціального і фінансово-економічного забезпечення малого підприємництва розвитку регіонів, а саме: низьке значення рівня зайнятості працівників, заробітної плати, зниженням темпів інвестиційних вкладень тощо.

Проведена оцінка рейтингового показника ще раз підтвердила нерівномірний розвиток суб'єктів малого підприємництва у часовому аспекті серед регіонів України. Неоднозначність як лідируючих, так і позицій аутсайдерів, демонструє нестабільний характер економічного розвитку регіонів, державних та регіональних заходів підтримки малого підприємництва, розвиток інфраструктури та доступу суб'єктів до основних джерел фінансових ресурсів, ринків збуту тощо. Позитивно склалась ситуація в тих регіонах, де переважає діяльність суб'єктів малого підприємництва у сфері будівництва, промисловості, транспорту та зв'язку тощо.

Демонструючи регіональні розбіжності щодо розвитку малого підприємництва, виникає необхідність для підкріплення отриманих результатів проведенням рейтингової оцінки функціонування суб'єктів малого підприємництва за галузями економіки, результати якої подані у таблиці 4.

Таблиця 4

Рейтинговий показник розвитку суб'єктів малого підприємництва за галузями економіки України, 2007–2011 рр.

(розробка автора на основі розрахунку рейтингового показника)

Галузь економіки	2007		2008		2009		2010		2011	
	R	Рейтинг	R	Рейтинг	R	Рейтинг	R	Рейтинг	R	Рейтинг
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	0,3363	7	0,3399	8	0,2458	7	0,2480	5	0,3208	6
Промисловість	0,1509	4	0,1228	4	0,1321	3	0,1251	3	0,2554	5
Будівництво	0,0594	1	0,0121	1	0,1628	4	0,2005	4	0,0656	3
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	0,1532	5	0,1564	5	0,1932	6	0,2541	6	0,1681	4
Діяльність готелів та ресторанів	0,4277	9	0,3331	7	0,3598	9	1,0653	11	0,4297	9
Діяльність транспорту та зв'язку	0,0773	2	0,0516	2	0,0442	1	0,0495	1	0,0346	1

Продовження табл. 4

Галузь економіки	2007		2008		2009		2010		2011	
	R	Рейтинг	R	Рейтинг	R	Рейтинг	R	Рейтинг	R	Рейтинг
Фінансова діяльність	3,6364	11	1,4205	11	0,5787	11	0,6131	9	0,9255	11
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	0,0926	3	0,0836	3	0,0789	2	0,0684	2	0,0474	2
Освіта	0,3427	8	0,3995	9	0,4256	10	0,3995	7	0,3890	8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,4437	10	0,5381	10	0,3278	8	0,4667	8	0,5206	10
Надання комунальних послуг та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури	0,3074	6	0,2325	6	0,1931	5	0,9086	10	0,3235	7

За даними отриманих результатів рейтингової оцінки серед галузей національної економіки найбільш сприятливими є діяльність у сфері транспорту та зв'язку, операції з рухомим та нерухомим майном, будівництво і промисловість.

Незважаючи на високу частку торгівельних підприємств у структурі малого підприємництва, рівень його розвитку визначено як середній відносно інших галузей економіки. Найгірший рівень розвитку спостерігається серед галузей фінансової діяльності, охорони здоров'я та діяльності готелів і ресторанів малого підприємництва, оскільки їм важко функціонувати в порівнянні з великими підприємницькими структурами.

Найбільш ефективно розвиваються суб'єкти малого підприємництва, що надають послуги транспорту та зв'язку, оскільки три роки поспіль займають лідируючі позиції. Високий рейтинговий показник серед галузей властивий для операцій з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям (2 місце протягом 2009–2011 рр.).

Таким чином, здійснена рейтингова оцінка показала місце розвитку малого підприємництва серед регіонів та галузей економіки України. Проте як для України загалом, так і для її регіонів та галузей економіки характерними є сукупні проблеми, що потребують прийняття спільних рішень щодо ефективного управління досліджуваними суб'єктами як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях. Основними проблемами залишаються: низький рівень інвестиційних потоків, належне фінансове забезпечення, зменшення адміністративних бар'єрів та податкового навантаження на господарську діяльність суб'єктів малого підприємництва, що стане предметом подальших наукових досліджень.

1. Федосєєнко І.Г. Економічний зміст державної підтримки розвитку підприємництва: дискусійні питання / І.Г. Федосєєнко // Вісник ЖДТУ. — №1 (59). — 2012. — С. 228–231;
2. Страхарчук В.П. Концептуальні засади кількісної оцінки ризиків: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/3005/1/41.pdf>;
3. Діяльність суб'єктів малого підприємництва : статистичний збірник / за ред. І.Ж. Жук. — К.: ТОВ «Август трейд», 2011 — 204 с.;
4. Діяльність суб'єктів малого підприємництва: статистичний збірник / за ред. І.Ж. Жук. — К.: ТОВ «Август трейд», 2012 — 202 с.;
5. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Білик М.Д., Павловська О.В., Припуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. — 2-ге вид., без змін. — К. : КНЕУ, 2007. — 592 с.;
6. Дрига С.Г. Формування ефективного механізму державного регулювання малого підприємництва в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. док. ек. наук: спец. 08.00.03 — «Економіка та управління національним господарством» / С.Г. Дрига. — К., 2010. — 37 с.;
7. Омелянович Л.О. Розвиток фінансової інфраструктури малого підприємництва: монографія / Л.О. Омелянович, К.В. Богун. — Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. — 205 с.;
8. Гнатовський О.П. Ефективність запровадження та розвитку малого підприємництва в Україні / О.П. Гнатовський // Фінансист. — 2006. — № 5. — С. 17–19;
9. Калмиков О.В. Методи регулювання розвитку малого бізнесу у сучасних умовах / О.В. Калмиков // Економічні інновації.— 2011. — Вип. 45. — С. 94–98.

УДК: 338.4:339.2